

Euroopa Liidu
Nõukogu

Brüssel, 7. juuni 2023
(OR. en)

9955/23

SOC 410
EMPL 287
ECOFIN 542
EDUC 239

MÄRKUS

Saatja:	Tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee
Saaja:	Alaliste esindajate komitee / nõukogu
Teema:	2023. aasta riigipõhiste soovitude hindamine ning 2022. aasta riigipõhiste soovitude rakendamine: tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee arvamus - Kinnitamine

Delegatsioonidele edastatakse lisas eespool nimetatud arvamus kinnitamiseks nõukogu (tööhõive, sotsiaalpoliitika, tervise- ja tarbijakaitseküsimused) 12. juuni 2023. aasta istungil.

**Tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee horisontaalne arvamus 2023. aasta Euroopa
poolaasta tsükli kohta**

Preambul

Tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee on Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELTL) IX ja X jaotise sätete alusel, kooskõlas artiklitega 148, 150 ja 160 komiteedele antud volitusega ning vastavalt komiteede loomist käsitlevatele nõukogu otsustele analüüsinud edusamme, mida liikmesriigid on teinud tööhõive, oskuste, sotsiaalkaitse ja sotsiaalse kaasatuse valdkonnas ELi nõukogu poolt aastatel 2019–2022 esitatud asjakohaste riigipõhiste soovitude rakendamisel¹.

Pärast Euroopa Komisjoni esitatud vastavaid ettepanekuid ja kooskõlas ELi toimimise lepingu artikliga 148 on komiteed 2023. aastal kogu Euroopa poolaasta tsükli jooksul aidanud kaasa ka *euroala majanduspoliitikat käsitleva uue soovitude, ühise tööhõivearuande ja riigipõhiste soovitude* viimistlemisele. Lisaks koostati nõukogu järeldused vastusena 2023. aasta kestliku majanduskasvu analüüsile ja 2023. aasta ühise tööhõivearuande ettepanekule.

¹ Komiteed võtsid 2023. aastal oma vastava mitmepoolse järelevalve teostamiseks vastu kaks erinevat lähenemisviisi. Kui sotsiaalkaitsekomitee otsustas läbi vaadata 2022. aastal esitatud riigipõhiste soovitude viimase paketi osas tehtud edusammud, siis tööhõivekomitee otsustas lisaks sellele jätkata edusammude hindamist ka mitmete varasemate, endiselt asjakohaseks peetavate riigipõhiste soovitude osas ning täiendada neid lisaprobleemidega, mis tulenevad tema järgimisvahenditest (nt tööhõive olukorra jälgimise vahend ja sotsiaalvaldkonna tulemustabel).

2023. aastal arutasid tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee ka seda, kuidas tugevdada Euroopa poolaasta sotsiaalset mõõdet kooskõlas järjestikuste volitustega, mis saadi eesistujariikidelt Prantsusmaalt, Tšehhilt ja Rootsilt pärast Belgia ja Hispaania ettepanekut võtta kasutusele *sotsiaalse tasakaalustamatuse menetlus*. Eeskätt, pärast spetsiaalse ühise töörühma loomist, kelle ülesanne oli täiendavalt analüüsida 2022. aasta mais koostatud arvamuses² osutatud küsimusi, sõnastasid komiteed *põhisõnumid*, milles tehti kokkuvõtte järeldustest, mis on esitatud *sotsiaalse lähenemise raamistiku* võimalikku Euroopa poolaastasse integreerimist käsitlevas tehnilises aruandes³.

Käesoleva arvamuse **1. osas** on esitatud komiteede üldised seisukohad Euroopa poolaasta juhtimisaspektide kohta. **2. osa** sisaldab seisukohti Euroopa Komisjoni poolt vastu võetud 2023. aasta riigipõhiste soovitude ettepanekute üle, mis esitati tööhõivekomiteele ja sotsiaalkaitsekomiteele 25. mail 2023. **3. osa** sisaldab temaatiliste sõnumite kujul, mille aluseks on komiteede mitmepoolse järelevalve hindamised, aastate 2019–2022 asjaomaste riigipõhiste soovitude rakendamisel liikmesriikide tehtud edusammude läbivaatamise tulemusi ja seonduvaid probleeme. Riigipõhised järeldused on esitatud **lisadena**.

² Nõukogu dok 9222/22.

³ Nõukogu dok 9481/23, mis põhineb ühise töörühma koostatud tehnilisele aruandele.

1. osa

Euroopa poolaasta juhtimisaspektid

Kogu 2023. aasta Euroopa poolaasta tsükli jooksul ja eelkõige komisjoni sõnastatud poliitiliste suuniste kontekstis pidasid tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee tervitatavaks nn konkurentsivõimelise kestlikkuse nelja mõõtme jätkuvat kajastamist, keskendumist Euroopa sotsiaalõiguste samba rakendamisele ning tööhõivet, oskusi ja vaesuse vähendamist käsitlevate 2030. aasta ELi peamiste eesmärkide ja riiklike eesmärkide integreerimist⁴. Nagu on ette nähtud ELi strateegilises tegevuskavas 2019–2024,⁵ peaks samba rakendamine olema üks ELi ja riikliku tasandi peamisi prioriteete, võttes nõuetekohaselt arvesse vastavaid pädevusi ning subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõtet. Sellega seoses peaks Euroopa poolaastal kui aluslepingu kohasel majandus-, eelarve-, tööhõive- ja sotsiaalpoliitika koordineerimise ja järelevalve ELi raamistikul olema jätkuvalt keskne roll, et toetada samba rakendamist liikmesriikides.

⁴ Vähemalt 78 % elanikkonnast vanuses 20–64 aastat peaks olema tööga hõivatud; igal aastal peaks vähemalt 60 % kõigist täiskasvanutest (vanuses 25–64) osalema õppetegevuses; vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate inimeste arvu tuleks vähendada vähemalt 15 miljoni võrra (2019. aastaga võrreldes).

⁵ Euroopa Ülemkogu leppis 20. juunil 2019 Brüsselis toimunud kohtumisel kokku ELi järgmise viie aasta tegevuskavas. Uues strateegilises tegevuskavas 2019–2024 on esitatud prioriteetsed valdkonnad, mis suunavad Euroopa Ülemkogu tööd ja annavad suuniseid ELi muude institutsioonide tööprogrammide koostamiseks.

Taaste- ja vastupidavuskavade rakendamine on jätkuvalt osa Euroopa poolaastast, sealhulgas seoses **kava „REPowerEU“** kasutuselevõttuga, mille eesmärk on kiiresti vähendada Euroopa sõltuvust fossiilkütustest ja kiirendada rohepööret⁶. Arvestades taaste- ja vastupidavuskavade mõju poliitiliste suuniste sõnastamisele Euroopa poolaasta raames, kordavad tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee, et **tööhõive, sotsiaalpoliitika, tervise- ja tarbijakaitseküsimuste (EPSCO) nõukogu tuleks kaasata kõikidesse tööhõive, oskuste ja sotsiaalpoliitika väljakutsete ja prioriteetidega seotud küsimustesse**, et tagada nendes poliitikavaldkondades riiklikul tasandil tehtavate reformide ja investeeringute rakendamisel poliitilised suunised, poliitika sidusus, omalus ja järjepidevus.

Eeltoodut silmas pidades ja **olles väljendanud heameelt standardsema tsükli taastamise üle 2022. aastal** pärast Euroopa poolaasta ajutist kohandamist 2021. aastal, kutsuvad tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee üles **tihedamale koordineerimisele majandus-, eelarve-, tööhõive- ja sotsiaalpoliitika vahel**,⁷ võttes arvesse praeguseid väga mitmesuguseid sotsiaal-majanduslikke riske ja poliitilisi probleeme, mida mõjutab Venemaa Ukraina-vastane agressioonisõda, ning pidades silmas õiglase rohe- ja digipöörde ning kestliku ja kaasava majanduskasvu tagamist. Sellega seoses jääb üheks peamiseks prioriteediks **EPSCO nõukogu ja selle komiteede rolli tugevdamine Euroopa poolaasta raames**, võttes arvesse ka käimasolevat majanduse juhtimise läbivaatamist, samal ajal tunnistades **vajadust jätkata jõupingutusi komiteede järgimisvahendite ajakohastamiseks, Euroopa poolaasta praeguse fookuse säilitamiseks kooskõlas aluslepinguga ja halduskoormuse riskide vältimiseks**.

⁶ 2022. aasta mais pani komisjon ette teha taaste- ja vastupidavusraha määrusesse sihipäraseid muudatusi, et integreerida spetsiaalsed REPowerEU käsitlevad peatükid liikmesriikide olemasolevatesse taaste- ja vastupidavuskavadesse. Pärast Euroopa Parlamendi ja nõukogu vahel 14. detsembril 2022 saavutatud poliitilist kokkulepet vormistati 27. veebruari 2023. aasta määrusega 2023/435 uute REPowerEU peatükkide lisamise võimalus.

⁷ Kooskõlas vastavate aluslepingul põhinevate pädevustega ning subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõttega.

Pärast 2023. aasta poolaasta tsükliga paralleelselt tehtud sotsiaalse lähenemise raamistiku võimaliku integreerimise läbivaatamist ja olles teadmiseks võtnud komisjoni poolt 26. aprillil 2023 esitatud seadusandlikud ettepanekud ELi majanduse juhtimise reformitud raamistiku kohta,⁸ **peaksid tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee tervitatavaks ECOFINi nõukogus tehnilisel ja poliitilisel tasandil peetavaid ühiseid arutelusid Euroopa poolaasta tuleviku üle,**⁹ sealhulgas selle üle, kuidas ettepanekud ELi majanduse reformitud juhtimiseks integreerivad vajaduse viia ellu struktuurireforme tööhõive, oskuste ja sotsiaalvaldkonnas, et rakendada Euroopa sotsiaalõiguste sammast.

Komiteed väljendavad heameelt **võimaluse üle anda panus käimasolevatesse aruteludesse ühtekuuluvuspoliitika tuleviku teemal enne järgmise programmitöö tsükli algust,**¹⁰ võttes arvesse selle olulisi seoseid Euroopa poolaastaga ning taaste- ja vastupidavusrahastu kaudu kättesaadavaid lisavahendeid. Tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee on arvamusel, et selleks, et toetada Euroopa sotsiaalõiguste samba püüdlusi ning aidata aktiivselt kaasa ELi ja riiklike 2030. aasta peamiste eesmärkide saavutamisele, on oluline **täiendavalt arutada ühtekuuluvuspoliitika tõhusust,** sealhulgas selle vastavusse viimist Euroopa poolaasta raames esitatud riigipõhiste soovitustega, ning **kaaluda taaste- ja vastupidavusrahastu rakendamisel saadud kogemusi, et võtta seda arvesse muude ELi fondide tulevasel kujundamisel.**

⁸ Kättesaadav veebis ja sõnastatud vastavalt ECOFINi nõukogu 14. märtsi 2023. aasta istungil heaks kiidetud nõukogu järeldustele „ELi majanduse juhtimise raamistiku reformimise suunised“.

⁹ Sellega seoses kutsusid majanduspoliitika komitee 16. mai 2023. aasta koosolekul mitu selle liiget üles tugevdama koostööd EPSCO nõukogu ning ECOFINi nõukogu komiteede vahel.

¹⁰ 2023. aasta jaanuaris alustas tööd ühtekuuluvuspoliitika tuleviku kõrgetasemeline töörühm (ELi ühtekuuluvuspoliitika tuleviku kõrgetasemeliste spetsialistide rühm). Sellesse rühma kuulub 18 akadeemilise ringkonna, riiklike, piirkondlike ja kohalike ametivõimude, sotsiaalpartnerite ja kodanikuühiskonna esindajat, kes on sinna määratud nimeliselt. Kõrgetasemeline töörühm peaks koostama aruande 2024. aasta alguses. Eeldatavasti võtab komisjon 2025. aasta keskel vastu ettepanekud järgmise mitmeaastase finantsraamistiku kohta. Sellega seoses pidasid tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee 11. mail 2023 esimese arvamuste vahetuse.

Tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee pidasid ka põhjalikke arutelusid **Euroopa sotsiaalpartneritega ja kodanikuühiskonna organisatsioonide** esindajatega, sealhulgas kevadpaketi üle, mille tulemuseks oli konstruktiivne ja sisuline dialoog, mida võeti arvesse käesoleva arvamuse koostamisel. Komiteed leiavad, et **sotsiaalpartnerite, kodanikuühiskonna ja muude asjaomaste sidusrühmade õigeaegne ja sisukas kaasamine Euroopa poolaasta tsükli ja poliitikakujundamise tsükli kõikides etappides on oluline tegur** majandus-, tööhõive- ja sotsiaalpoliitika edukaks koordineerimiseks ja rakendamiseks.

2. osa

Komisjoni 2023. aasta riigipõhiste soovitude ettepanekute hindamine

2023. aasta riigipõhiste soovitude ettepanekutes, mis komisjon võttis vastu 24. mail 2023, **kinnitati** üldjoontes **lähenemisviisi, mille komisjon seoses liikmesriikidele antavate poliitikasuunistega kehtestas 2022. aastal.** Komiteed võtavad teadmiseks, et **riigipõhiste soovitude arv EPSCO nõukogu pädevusse kuuluvates valdkondades on endiselt piiratum kui taaste- ja vastupidavusraha kasutuselevõtule eelnenud poolaasta tsüklites**, vastavalt ühtsele lähenemisviisile, milles võetakse arvesse taaste- ja vastupidavuskavade terviklikku olemust.

Tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee võtavad samuti teadmiseks **kõigile liikmesriikidele esitatud horisontaalsete riigipõhiste soovitude suhteliselt suure arvu** – eelkõige mis puudutab haavatavaid leibkondi suure inflatsiooni ja energiahindade tõusu eest kaitsvaid sihipäraseid fiskaalmeetmeid, roheliste oskuste omandamist ning ühtekuuluvuspoliitika programmide ja taaste- ja vastupidavuskavade rakendamist, sealhulgas uute REPowerEU peatükkide viimistlemist. Kuigi ühtlustatud poolaasta tagamiseks tehtud jõupingutused on teretulnud, **tuleks säilitada riigipõhiste soovitude riigipõhine olemus, eelkõige pidades silmas tööhõive- ja sotsiaalküsimuste kohta esitatud riigipõhiste soovitude piiratumat arvu.** Komiteed kordavad, kui oluline on jälgida nende iga-aastase mitmepoolse järelevalve ja läbivaatamise raames taaste- ja vastupidavuskavade kohaste tööhõive- ja sotsiaalreformide rakendamist.

2023. aasta riigipõhiste soovitude ettepanekute üle peetud arutelude käigus **võimaldas suhtlus majanduspoliitika komiteega ning majandus- ja rahanduskomiteega tõhusalt uurida mitut valdkonnaülese laadiga poliitilist küsimust.** Kooskõlas tavapraktikaga toimus tööhõivekomitees arutelu hariduse, koolituse ja oskustega seotud riigipõhiste soovitude üle, milles osalesid hariduskomitee delegaadid. Tervisealaseid riigipõhiseid soovitusi arutati sotsiaalkaitsekomitees riiklike ekspertide osalusel. **Tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee rõhutavad, et riigipõhiste soovitude komiteedes arutamise ja viimistlemise järjekordselt napp ajakava mõjutab negatiivselt nende võimet mitmepoolsetes aruteludes sisukalt osaleda, ning kutsuvad üles tulevaste poolaasta tsüklite ajakava tõsiselt kaaluma.**

3. osa

Peamised järeldused, mis esitati tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee mitmepoolse järelevalve hindamises asjakohaste varasemate riigipõhiste soovituste rakendamise kohta

Mitmepoolne järelevalve on üks tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee põhiülesandeid

Euroopa poolaasta raames¹¹. Muu hulgas¹² hinnatakse selle käigus põhjalikult reforme ja investeeringuid, mis on ajendatud nõukogu poolt varasemates Euroopa poolaasta tsüklites esitatud riigipõhistest soovitustest. Sellisena on tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee mitmepoolsel järelevalvel oluline roll liikmesriikide reformipüüdluste toetamisel, kuna nad vahetavad poliitilisi teadmisi ja parimaid tavasid ning edendavad ühist arusaamist riigipõhistest probleemidest, et anda nõukogule teavet.

¹¹ Tööhõivekomitee puhul põhineb see tegevus ELi toimimise lepingu artiklil 148 ja 150 ning sotsiaalkaitsekomitee puhul ELi toimimise lepingu artiklil 160. [ELi määruses \(EL\) nr 1175/2011](#) (millega muudetakse määrust 1466/1997) on nimetatud tööhõivekomiteed ja sotsiaalkaitsekomiteed asjaomaste komiteede hulgas, kes kaasatakse Euroopa poolaasta protsessi vastavalt nende pädevusele. Kahe komiteede loomist käsitleva nõukogu otsusega ([2015/772](#), millega tunnistatakse kehtetuks otsus 2000/98 tööhõivekomitee puhul; ja [2015/773](#), millega tunnistatakse kehtetuks otsus 2004/689 sotsiaalkaitsekomitee puhul), antakse neile ka volitus panustada Euroopa poolaasta kõigisse aspektidesse oma vastavates pädevusvaldkondades.

¹² Tööhõivekomitees on mitmepoolsel järelevalvel kolm tegevussuunda: i) riigipõhiste soovituste läbivaatamine, mis põhineb varasematel riigipõhistel soovitustel ja teatavatel aastatel komitee järgimisvahendite abil kindlaks tehtud leidudel; ii) temaatilised läbivaatamised, mis põhinevad EPSCO nõukogu poolt vastu võetud ja kõikidele liikmesriikidele adresseeritud nõukogu soovitustel; ning iii) sotsiaalse dialoogi läbivaatamine, mis põhineb tööhõivesuunise 7 sätetel. Sotsiaalkaitsekomitee arutab lisaks riigipõhistele soovitustele sageli ka nõukogu soovituste rakendamist *ad hoc* korras (nt riiklike kavade arutamine).

2023. aastal, pärast tavapärase, kuid ühtlustatuma poolaasta tsükli taastamist 2022. aastal, **hakkas sotsiaalkaitsekomitee uuesti järgima traditsioonilist lähenemisviisi, mille kohaselt hinnatakse ainult viimaseid riigipõhiseid soovitusi**¹³ (st 2022. aastal esitatud soovitusi), samas kui **tööhõivekomitee otsustas lisada 2022. aasta uutele riigipõhiste soovitustele mõned täiendavad probleemid**, mis on kindlaks tehtud tema järgimisvahendite ja 2019.–2020. aasta riigipõhiste soovituste rakendamisel tehtud edusammude põhjal. Mõned 2022. aasta riigipõhised soovitused, mida peeti ühist huvi pakkuvaks, vaatasid sotsiaalkaitsekomitee ja tööhõivekomitee läbi ka ühiselt, järgides 2020. aastal kehtestatud edukat tava. Samal ajal **jäi ka 2023. aastal oluliseks temaatiline mõõde, mis seisnes põhjalikes aruteludes** iga komiteede pädevusse kuuluva poliitikavaldkonna üle. Kahes komitees toimunud arutelude temaatilisi aspekte on arvesse võetud käesolevas osas esitatud horisontaalsete järelduste koostamisel.

Tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee tegid 2023. aasta esimesel poolaastal **76 riigipõhist läbivaatamist**, sealhulgas 5 läbivaatamist vastastikust huvi pakkuvates valdkondades, mille kaks komiteed tegid ühiselt. Hariduse, koolituse ja oskuste valdkonna läbivaatamised (kokku 19) tegi tööhõivekomitee hariduskomitee delegaatide osalusel ning tööhõivekomitee läbivaatamistel sotsiaaldialoogi valdkonnas (kokku 7) osalesid ELi sotsiaalpartnerite esindajad ja mõned nende riiklikud partnerid. Läbivaatamised tervishoiu valdkonnas (kokku 5) tehti sotsiaalkaitsekomitees tervishoiuministeeriumide riiklike esindajate aktiivsel osalusel. Kõikide riigipõhiste läbivaatamiste puhul põhinesid hindamised liikmesriikide aruannetel kõige uuemate võetud meetmete kohta, millele järgnes nende meetmete hindamine teiste liikmesriikide ja komisjoni poolt. Riigipõhistes järeldustes lepidi vastastikku kokku ja need on lisatud käesolevale arvamusele.

¹³ 2020. aastal hindasid komiteed üksnes 2019. aasta riigipõhiste soovituste rakendamist, COVID-19 pandeemia tõttu peamiselt kirjaliku menetluse teel. 2021. aastal leppisid komiteed kokku, et vaadatakse läbi 2020. aasta riigipõhiste soovituste (mis keskenduvad COVID-19 pandeemiale) rakendamine ning lisaks osa 2019. aasta asjakohaseid riigipõhiseid soovitusi (milles viidatakse struktuursematele, endiselt asjakohastele küsimustele). 2022. aastal eelmise aasta lähenemisviis kinnitati, kuid seda muudeti, et vähendada läbivaatamiste arvu ja võtta arvesse riigipõhiste soovituste puudumist 2021. aastal: kuigi tööhõivekomitee kasutas oma järgimisvahendeid, et hinnata 2020. ja 2019. aasta riigipõhiste soovituste asjakohasust ning teha kindlaks võimalikud esilekerkivad probleemid, mida varasemad soovitused ei hõlmanud, palus sotsiaalkaitsekomitee liikmesriikidel osalemisvõimaluse läbi vaadata ja tugevdas läbivaatamisi põhjalikumate temaatiliste aruteludega poliitikavaldkondade üle.

3.1. Reformid sotsiaaldialoogi valdkonnas

Tööhõivekomitee korraldas 7. novembril 2022 koos Euroopa ja riikide sotsiaalpartneritega sotsiaaldialoogi iga-aastase läbivaatamise. 2022. aasta läbivaatamist, mille eesmärk oli hinnata sotsiaaldialoogi kvaliteeti ja tõhusust, pidades silmas tööhõivesuuniseid, täiendati temaatilise aruteluga sotsiaaldialoogi rolli üle kliimaneutraalsusele õiglase ülemineku tagamisel ning aruteluga mõningate riiklike näidete üle institutsioonilistest raamistikest, sotsiaalpartnerite kaasamisest poliitika kujundamisse ja sotsiaalpartnerite suutlikkusest.

Temaatilise arutelu käigus rõhutati, et üleminek kliimaneutraalsele majandusele ja ühiskonnale nõuab kogu valitsemissektorit ja kogu ühiskonda hõlmavat lähenemisviisi. Seetõttu on väga oluline tagada, et sotsiaalpartnerid saaksid suhelda seda protsessi juhtivate osalejatega ning oleksid kaasatud eri üksustesse ja riiklike haldusasutuste tasanditesse. Sellega seoses tunnistasid mõned liikmesriigid, et on vaja teha täiendavaid jõupingutusi, et luua piisavad konsultatsiooniraamistikud, eelkõige sotsiaalpartnerite ning energia- ja kliimaasutuste vahel, pidades silmas riiklike energia- ja kliimakavade ajakohastamist 2023.–2024. aastal. Samal ajal rõhutati ka seda, et võttes arvesse üleminekuprotsessi mitmetahulisust ja vajalike muudatuste mitmekesisust, on samuti vaja eraldiseisvaid ja süstemaatilisi konsultatsioone kodanikuühiskonna organisatsioonidega. Toonitati ka rohepöörde kohalikku mõõdet, tuues esile vajaduse kaasata kogukonnad selliste projektide kavandamisse, millel on kohalikule majandusele tõenäoliselt suur mõju.

Tööandjate esindajad rõhutasid eelkõige digi- ja rohepöörde koosmõju ning valdkondliku mõõtmise olulist rolli, eelkõige seoses töötajate täiend- ja ümberõppega keskkonnahoidlikuma tootmise suunas. Osana riiklikust koolituspoliitikast rõhutati, et õppekavade ja kvalifikatsioonide kujundamise ja kohandatavuse parandamine vastavalt muutuvatele tööalastele nõudmistele on oluline element suuremaks koordineerimiseks ja võrdlevaks õppimiseks ELi tasandil. Hiljuti kokku lepitud kestlikkusalaste pädevuste võrdlusraamistikku GreenComp tõsteti samuti esile kui olulist uut vahendit, mida tuleb tööhõivekomitee koordineerimise raames 2023. aastal täiendavalt uurida. Toonitati tulevaste oskustega seotud vajaduste hindamise keerukust ning seda, kui tähtis on oskuste prognoosimise vahendite tugevdamine. Ametiühingud rõhutasid ka rolli, mis võib olla tööjõu liikuvusel praeguse ja tulevase oskuste nappuse vähendamisel.

Temaatilises arutelus käsitleti samuti mõju, mida Venemaa Ukraina-vastane agressioonisõda avaldab energiahindadele. Mainiti maksustamise ja sotsiaalkaitse rolli ning vajadust hoolikalt suunata toetusmeetmed abivajavatele kodumajapidamistele ja ettevõtetele, samal ajal kui mõned sotsiaalpartnerid ja liikmesriigid on arvamusel, et asjakohane oleks TERA-taoline mehhanism, et leevendada energia- ja toiduhindade tõusu mõju Euroopa majandusele või edendada tõhusalt õiglast rohepööret. Mainiti ka võimalust kehtestada Euroopa gaasiturul ajutine hinnalae mehhanism.

Samuti rõhutati, kui oluline on hästi ära kasutada lisavahendid, mida valitsused said kõrge inflatsiooni tingimustes tooraine ja muude toodete maksude kaudu.

Riiklikel sotsiaalpartneritel on nendes aruteludes oluline roll, pidades silmas kattumist energiakriisile reageerimiseks võetavate poliitikameetmete, sealhulgas mis puudutab sotsiaalkaitse rahastamist, ja nende peetavate kollektiivläbirääkimiste vahel, sealhulgas mis puudutab palku ja juurdepääsu koolitusele.

Riigipõhised läbivaatamised näitasid, et kõigis liikmesriikides väga väheste eranditega on sotsiaaldialoogi institutsiooniline raamistik enam kui piisav. Siiski on endiselt äärmiselt oluline vältida sotsiaalpartnerite pelgalt formaalset kaasamist ning tagada õigeaegne ja sisukas konsulteerimine kogu poliitikakujundamise protsessi jooksul. Konsultatsioonide kvaliteet saab samuti paraneda, kui seda toetavad tõenditel põhinevad leiud ja kavandatava õigusakti mõju eelhindamine.

Samuti märgiti, et eriti sellistel kriisiaegadel, nagu COVID-19 pandeemiast ning energia- ja toiduhindade tõusust tingitud kriisid, on jätkuvalt oluline tasakaalustada valitsuste vajadust reageerida kiiresti majanduse ja ühiskonna esilekerkivatele nõudmistele ning vajadust kaasata sotsiaalpartnerid sisukal viisil, andes neile panustamiseks piisavalt aega. Sellega seoses on oma roll ka suutlikkuse suurendamisel, kuna ebapiisava suutlikkusega sotsiaalpartneritel võib olla lisatakistusi sisukatel konsultatsioonidel õigeaegseks osalemiseks.

Kollektiivlääbirääkimiste katvus on mõnes liikmesriigis endiselt murettekitav, eriti erasektoris, samas kui teistes on täheldatud liikmete arvu vähenemist. Mõnel juhul on endiselt probleemiks sotsiaalpartnerite esindatuse õige hindamine. Nende liikmesriikide puhul on oluline kasutada mõjusalt viisil 2021.–2027. aasta ESF+ vahendeid sotsiaalpartnerite suutlikkuse suurendamiseks. Lisaks peavad mõned liikmesriigid kooskõlas piisavat miinimumpalka käsitleva uue ELi direktiiviga suurendama jõupingutusi, et luua paremad tingimused kollektiivlääbirääkimisteks ja koostada selleteemaline tegevuskava.

3.2. Reformid tööturu killustatuse, tööjõu maksustamise ja deklareerimata töö valdkonnas

Tööhõivekomitee korraldas 10. märtsil 2023 tööjõu maksustamise ja tööturu killustatuse iga-aastase läbivaatamise, mille eesmärk oli hinnata edusamme 2019.–2022. aasta asjakohaste riigipõhiste soovitude rakendamisel ning tööhõive olukorra jälgimise vahendis ja sotsiaalvaldkonna tulemustabelis kindlaks tehtud lisaprobleemide lahendamisel¹⁴. Lisaks riigipõhiste läbivaatamistele peeti temaatiline arutelu, mis põhines 2023. aasta ühise tööhõivearuande peamistel järeldustel.

a. Tööjõu maksustamine

Kuna Venemaa Ukraina-vastane agressioon põhjustas energia- ja toiduhindade tõusu, pidid paljud liikmesriigid 2022. aastal võtma meetmeid, et leevendada inflatsiooni mõju leibkondadele ja töötajate sissetulekule. Mõned riigid kasutasid olemasolevat eelarvepoliitilist manööverdamisruumi, samas kui teised suurendasid olemasolevaid vahendeid, maksustades näiteks energeetikaettevõtete ootamatu tulu. Mõned riigid tegelesid madalamate sissetulekute suurema maksustamise ohuga (maksukiilu suurenemine), vaadates läbi vahemike tõusud.

¹⁴ Võttes arvesse, et arvukad riigipõhised soovitud ja lisaprobleemid katavad laia skaalat, anti liikmesriikidele iga läbivaatamise puhul võimalus sellest loobuda, kui nad tunnistavad, et viimase 12 kuu jooksul ei ole edusamme tehtud, kooskõlas 2023. aasta mitmepoolse järelevalve jaoks kokku lepitud tegevuskorraga. Läbivaatamisest loobusid **Belgia, Läti ja Sloveenia. Itaalia ja Slovakkia** loobusid läbivaatamisest seetõttu, et nende 2022. aasta riigipõhiste soovitude ulatus maksustamise valdkonnas oli laiem.

Sellest hoolimata on paljudes liikmesriikides tehtud edusamme ka maksusüsteemi rohestamisel ja selle kujundamisel kestlikku majanduskasvu rohkem toetavaks, kombineerides keskkonnasõbralikke tegevusi soodustavaid stiimuleid ja pärssivaid tegureid fossiilkütuste kasutamisel. Kaasava majanduskasvu toetamiseks on mitme liikmesriigis siiski veel palju arenguruumi, et liigutada maksukoormus tööjõult mujale ning parandada maksu- ja hüvitissüsteemi. Hästi kavandatud piirmaksumäärad võivad soodustada eelkõige leibkonna teise palgasaaaja osalemist tööturul ja pikemalt töötamist. Lisaks on paljudes liikmesriikides madalapalgaliste töötajate maksukiil endiselt suur.

b. Tööturu killustatus

Liikmesriikide tööturu killustatus mõjutab jätkuvalt teatavaid rühmi, eelkõige noori, naisi, rändajaid ja madala kvalifikatsiooniga töötajaid. Mõnel juhul on mittevabatahtliku osalise tööajaga töötamise määr endiselt kõrge ning ajutistelt lepingutelt tähtajatutele lepingutele ülemineku määr on madal. Kogu 2022. aasta jooksul jätkasid paljud liikmesriigid jõupingutusi, et soodustada tähtajatuid lepinguid kui tüüpilist töökorraldust, muu hulgas karmistades ajutisi lepinguid ja muid ebatüüpilisi töövorme käsitlevaid töökaitsealaseid õigusakte. Võitlus ebatüüpiliste töösuhete ja iseenda tööandjana tegutsemise kuritarvitamise vastu ning deklareerimata töö probleemiga tegelemine on jätkuvalt paljude liikmesriikide poliitilise tegevuskava prioriteet.

Sel eesmärgil täiendati töökohtade inspekteerimise sageduse tihendamist lisanõuetega teatavate tähtjaliste töökohtade, näiteks nulltunnilepingute kasutamise kohta. Siiski võivad ainult üksikuid lepinguliike mõjutavad õigusaktid osutada tööturu killustatuse probleemi lahendamisel ebatõhusaks, sest nende tulemusel võivad tööandjad hakata eelistama lihtsalt teistsuguseid ebatüüpilisi lepinguid. Säilitades vajaduse tööturu teatava paindlikkuse järele, mis on seotud majandustsükli kõikumisega, peaks reformide eesmärk olema luua sidus raamistik, millega edendatakse tähtajatuid lepinguid, soodustatakse üleminekut ajutistelt töökohtadelt alalistele töökohtadele, edendatakse stiimuleid töökohal toimuvaks koolituseks, tagatakse kõigile juurdepääs sotsiaalkaitsele ja luuakse ettevõtetele võrdsed tingimused.

3.3. Reformid hariduse, koolituse ja oskuste valdkonnas

Tööhõivekomitee korraldas 30. märtsil ja 13. aprillil 2023 ühiselt koos hariduskomiteega hariduse ja oskuste iga-aastase läbivaatamise, et hinnata edusamme 2019.–2022. aasta asjakohaste riigipõhiste soovitude rakendamisel ning tööhõive olukorra jälgimise vahendis ja sotsiaalvaldkonna tulemustabelis kindlaks tehtud lisaprobleemide lahendamisel¹⁵. Lisaks riigipõhistele läbivaatamistele peeti temaatiline arutelu, mis põhines 2023. aasta ühise tööhõivearuande järeldustel ja Iirimaa esitatud juhtumiuuringul.

Liikmesriikide haridus- ja koolitustulemusi mõjutab jätkuvalt tugevasti õppijate sotsiaal-majanduslik taust. Olemasolevate õppelünkade peamised põhjused on endiselt ebasoodne sotsiaal-majanduslik seisund, sisserändaja taust, vähemusrühma kuulumine või maapiirkonnas elamine. Ebasoodsas olukorras olevatel õppijatel on teiste rühmadega võrreldes suurem tõenäosus, et nende tulemused lugemises, matemaatikas ja loodusteaduses on kehvad ning nad lahkuvad varakult haridus- ja koolitussüsteemist. Lisaks jääb alushariduses ja lapsehoius osalemine vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate laste ja haavatavate elanikkonnarühmade puhul alla keskmise. Kuigi 13 liikmesriiki on Euroopa haridusruumi 2030. aasta kolmanda taseme hariduse omandamise eesmärgi saavutanud, on mõned riigid maha jäänud. Paljudes riikides on sooline ebavõrdsus silmatorkav ja see suureneb. Kuigi naised on kolmanda taseme hariduse omandamise poolest meestest paremad, on nende osakaal teaduse, tehnoloogia, inseneeria ja matemaatika valdkonnas väiksem. Liikmesriikides on üha suurem õpetajate puudus, eelkõige teaduse, tehnoloogia, inseneeria ja matemaatika valdkonnas ning sotsiaal-majanduslikult ebasoodsates piirkondades.

¹⁵ Võttes arvesse, et arvukad riigipõhised soovitud ja lisaprobleemid katavad laia skaalat, anti liikmesriikidele iga läbivaatamise puhul võimalus sellest loobuda, kui nad tunnistavad, et viimase 12 kuu jooksul ei ole edusamme tehtud, kooskõlas 2023. aasta mitmepoolse järelevalve jaoks kokku lepitud tegevuskorraga. Läbivaatamisest loobusid **Küpros, Saksamaa ja Ungari**.

Vastuseks eespool nimetatud probleemidele on liikmesriigid rakendanud või rakendavad reforme, mille eesmärk on paremini keskenduda haavatavatele elanikkonnarühmadele ja tegeleda piirkondlike erinevustega kvaliteetsele haridusele juurdepääsul, ning moderniseerida kõrgharidust, sealhulgas taaste- ja vastupidavusrahastu, ühtekuuluvuspoliitika fondide ja Õiglase Ülemineku Fondi kaudu. Lisaks tehakse jõupingutusi digitaalse, rohelise ja kestliku arenguga seotud hariduse edasiseks integreerimiseks õppekavadesse alates hariduse varajastest etappidest.

Samal ajal kui liikmesriigid suurendavad jõupingutusi õpetajate oskuste, eelkõige digioskuste parandamiseks, rakendatakse ka meetmeid, et tegeleda õpetajate nappusega, sealhulgas suurendades õpetajakutse atraktiivsust ja luues alternatiivseid võimalusi õpetajaks saamiseks. Euroopa oskusteaasta väljakuulutamine võib anda liikmesriikidele enneolematu võimaluse suurendada ELi kodanike teadlikkust oma oskuste arendamise tähtsusest, pidades muu hulgas silmas ELi 2030. aasta peamise eesmärgi ja sellega seotud oskusi käsitlevate riiklike eesmärkide saavutamist. Tõendid näitavad, et täiskasvanuhariduses osalemises esineb endiselt erinevusi, kuna need, kes seda väidetavalt rohkem vajavad, nt madalama kvalifikatsiooniga inimesed, osalevad selles palju vähem kui haritud inimesed. Ka maapiirkondades elavate inimeste osalemine õppimises on väiksem, mis osutab vajadusele parandada koolitustaristut ja jätkata investeerimist kaugõppesse.

Hoolimata kõigi liikmesriikide suurematest jõupingutustest võiks digioskusi koolituspoliitika raames veelgi prioriseerida, eriti nendes riikides, kus vähemalt algtaseme digioskustega täiskasvanute osakaal on väike. Sellistel juhtudel tuleks jätkuvalt tegeleda ka digioskuste lünkadega, eriti kui see mõjutab naisi, madala kvalifikatsiooniga töötajaid, töötuid ja mitteaktiivseid inimesi.

Mitu liikmesriiki on kehtestanud või kavatsevad kehtestada oskuste täiendamise ja ümberõppe poliitika, mille eesmärk on tegeleda suureneva oskuste nappusega suure nõudlusega sektorites (nt tervishoid), tegeleda oskuste mittevastavusega tööturu vajadustele ja kohandada tööjõu oskusi muutuva töömaailmaga, sealhulgas ESF+ ja taasterahastu „NextGenerationEU“ vahendite toel. Üha enam katsetatakse vahendina, mille abil muuta õppimisvõimalused kättesaadavamaks, paindlikumaks ja isiku vajadustele paremini vastavaks, mikrovalifikatsioonitunnistusi ja isiklikke õppekontosid. Pingelise tööturu ja madala tööpuuduse tingimustes pakuvad liikmesriigid üha enam koolitusmeetmeid, mis on suunatud peamiselt kõige haavatavamatele, kelle potentsiaali ei ole veel ära kasutatud.

Samuti suureneb teadlikkus kindlate ja usaldusväärsete oskuste prognoosimise vahendite tähtsusest. Mõnes olukorras on endiselt probleemiks oskuste prognoosimise süsteemide parem integreerimine haridus- ja koolituspoliitikasse.

3.4. Reformid aktiivse tööturupoliitika ja avalike tööturuasutuste valdkonnas

Tööhõivekomitee korraldas 31. märtsil 2023. aastal aktiivse tööturupoliitika ja avalike tööturuasutuste iga-aastase läbivaatamise, et hinnata edusamme 2019.–2022. aasta asjakohaste riigipõhiste soovitude rakendamisel ning tööhõive olukorra jälgimise vahendis ja sotsiaalvaldkonna tulemustabelis kindlaks tehtud lisaprobleemide lahendamisel¹⁶. Enne riigipõhiseid läbivaatamisi peeti temaatiline arutelu, mis põhines 2023. aasta ühise tööhõivearuande peamistel järeldustel, avalike tööturuasutuste võrgustiku esimehe panusel ja pikaajalise töötuse nulltasemega territooriumite projekti käsitleval Prantsusmaa ettekandel.

¹⁶ Võttes arvesse, et arvukad riigipõhised soovited ja lisaprobleemid katavad laia skaalat, anti liikmesriikidele iga läbivaatamise puhul võimalus sellest loobuda, kui nad tunnistavad, et viimase 12 kuu jooksul ei ole edusamme tehtud, kooskõlas 2023. aasta mitmepoolse järelevalve jaoks kokku lepitud tegevuskorraga. Läbivaatamisest loobusid **Bulgaaria** ja **Ungari**.

2022. aastal kasvas tööhõive jätkuvalt kõigis Euroopa liikmesriikides. 2022. aasta neljandas kvartalis oli EL 27 tööhõive määr 74,9 %, mis on kaks protsendipunkti kõrgem kui pandeemiaeelne tase. Sellest hoolimata esineb liikmesriikide ja erinevate sotsiaal-majanduslike rühmade vahel märkimisväärsed erinevusi. Endiselt on vaja teha jõupingutusi, et edendada kvaliteetseid tööhõivevõimalusi ning suurendada naiste, noorte, madala kvalifikatsiooniga isikute, puuetega inimeste, rändetaustaga inimeste ja etniliste vähemuste tööhõive määra, et saavutada Euroopa sotsiaalõiguste samba rakendamise tegevuskava 2030. aasta tööhõivealased eesmärgid. Tööturu positiivse arengu taustal tekitab muret pikaajalise töötuse kerge kasv.

Seistes silmitsi tööjõu ja oskuste nappuse järsu suurenemisega, mis mõjutab valdava osa Euroopa riikide majandust, keskenduvad liikmesriigid ja nende riiklikud tööturuasutused üha enam koolituspoliitikale, eelkõige rohelistele ja digioskustele, samuti kutsealadele ja sektoritele, mille järele on suurem nõudlus (nt tervishoid ja turism), muu hulgas selleks, et soodustada jätkusuutlikku tööturustaatuste vahelist liikumist. Kõige haavatavamatele rühmadele antava toetuse kvaliteedi parandamise tähtsust siiski tunnustatakse ning selleks on võetud meetmeid, eelkõige karjäärinõustamise ning teavitustegevuse tugevdamiseks.

Paljudes Euroopa liikmesriikides jääb tööturupoliitika meetmes osalevate tööotsijate osakaal siiski tunduvalt alla 40 % ning kulutused aktiivsetele tööturumeetmetele on alla 2 % SKPst, mis osutab vajadusele tugevdada hästi kavandatud meetmete võtmist ja jõupingutusi nende kaasavuse suurendamiseks. Sellega seoses tehakse jõupingutusi avalike tööturuasutuste teenuste osutamise ja suutlikkuse parandamiseks, sealhulgas digivahendite ning paremate tööturu ja oskuste prognoosimise vahendite abil. Avalike tööturuasutuste organisatsioonilise küpsuse ja suutlikkuse tase on liikmesriigiti siiski ebaühtlane ning jõupingutusi tuleb teha muu hulgas selleks, et parandada partnerlust ja koostööd teiste osalejatega, nagu haridus- ja koolitusasutused ning tööandjad.

Ühtekuuluvusfondidest antav toetus ning taaste- ja vastupidavusrahastu rakendamine aitavad paljudel liikmesriikidel lahendada aktiivse tööturupoliitika rakendamisel esinevaid peamisi probleeme. Poliitika kujundamisele võiks siiski kasuks tulla varasemate sekkumiste süstemaatilisem hindamine.

3.5. Reformid naiste tööturul osalemise valdkonnas alusharidusele ja lapsehoiule ning pikaajalisele hooldusele juurdepääsu tagamise kaudu

Tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee korraldasid 24. mail 2023. iga-aastase läbivaatamise, milles käsitleti ühist huvi pakkuvaid küsimusi, eelkõige sotsiaalkaitset, sissetulekutoetust ja teenuste kättesaadavust, keskendudes naiste osalemisele tööturul seoses teenustega, et hinnata asjaomaste 2019.–2022. aasta riigipõhiste soovitude rakendamisel tehtud edusamme.

Läbivaatamiste aluseks oli komisjoni temaatiline ettekanne, mis põhines ka 2023. aasta ühise tööhõivearuande järeldustel.

Paljudes ELi riikides püsib märkimisväärne sooline ebavõrdsus nii tööturul osalemise kui ka tööintensiivsuse osas, kusjuures osalise tööajaga töötajate osakaal töötavate naiste hulgas ELis on 20 protsendipunkti võrra meeste omast suurem. Hoolduskohustused, sealhulgas pikaajalist hooldust vajavate inimeste ja laste eest hoolitsemine, on paljudes liikmesriikides endiselt üks peamisi tegureid, mis takistab naiste osalemist tööturul ja täistööajaga töötamist, hoides umbes 7,7 miljonit naist tööturult eemal. Lapsevanemaks olemise mõju naiste tööhõivele on ELis endiselt märkimisväärselt negatiivne (–10,6 protsendipunkti), kusjuures mõnes liikmesriigis on erinevused eriti suured. ELi tasandil suurenes alla 3-aastaste laste osalemine alushariduses ja lapsehoiuis 2021. aastal 36,2 %ni. Siiski on olukord liikmesriigiti väga erinev ning paljud on läbivaadatud Barcelona eesmärkidest maha jäänud.

Üldiselt on siiski märgata edusamme taskukohasele ja kvaliteetsele alusharidusele ja lapsehoiule juurdepääsu pakkumisel, eelkõige luues rohkem vabu kohti ja toetades madala sissetulekuga perekondi teenustele juurdepääsul. Mõnel juhul on alushariduses ja lapsehoiuis osalemist suurendatud kohustusliku kooliea alandamisega. Vaatamata tehtud jõupingutustele on endiselt olulisi probleeme kehvades sotsiaal-majanduslikes tingimustes elavate laste juurdepääsu parandamisel ning alushariduse ja lapsehoiu kohandamisel puuetega või erihoolust vajavate laste vajadustele.

Taskukohasele ja kvaliteetsele pikaajalisele hooldusele juurdepääsu tagamisel on endiselt keskse tähtsusega pikaajalise hoolduse sektori mitteametliku töö suure osakaalu, halbade töötingimuste ja oskuste nappusega tegelemine. Rakendatakse meetmeid kogukonnapõhiste teenuste arendamiseks, koduhooldusteenuste laiendamiseks ja pikaajaliste päevahoiukeskuste loomiseks. Mõnel juhul on personalipuuduse kõrvaldamiseks ette nähtud täiendav rahastamine õendustöötajate koolitamiseks ja mitteametlike hooldajate toetamiseks.

Samuti märgiti tehtud jõupingutusi vajaliku koordineerimise tugevdamiseks eri haldusasutuste ja eri valitsustasandite vahel, mille eesmärk on sageli laiendada alushariduse ja lapsehoiu ning pikaajalise hoolduse teenuseid ja parandada nende kvaliteeti.

ELi vahendeid, eelkõige taaste- ja vastupidavusraha ning Euroopa Sotsiaalfondi+ (ESF+) on laialdaselt kasutatud pikaajalise hoolduse ning alushariduse ja lapsehoiu teenuste pakkumise laiendamiseks, sealhulgas alushariduse ja lapsehoiu rajatiste ehitamiseks ja renoveerimiseks ning lastele kohtade loomiseks. Rakendatud meetmete jätkusuutlikkuse tagamiseks on oluline neid nõuetekohaselt arvesse võtta.

Endiselt esineb probleeme sellega, et hõlbustada lastehoiule ja pikaajalisele hooldusele juurdepääsu Ukrainast ümberasustatud laste ja inimeste jaoks, kes pärast Venemaa agressiooni riigist põgenesid, sealhulgas seoses Ukraina naiste integreerimisega tööturule.

3.6. Sotsiaalkaitse ja sotsiaalse kaasamise valdkonna reformid

Sotsiaalkaitse ja sotsiaalse kaasamise poliitika toetavad individuaalset arengut, suurendavad sotsiaalset ühtekuuluvust, soodustavad positiivseid tulemusi tööturul ja stimuleerivad majanduskasvu. Hästitoimivad sotsiaalkaitstesüsteemid võivad pehmendada mõju, mida avaldavad üksikisikule ja ühiskonnale mitmesugused kriisid ja šokid, nagu ilmnes COVID-19 pandeemia ajal või nagu on ilmnunud praegu, mil inflatsioon on kõrge ja energiakulud suurenevad.

Sotsiaalkaitsekomitee varasemas töös¹⁷ on kindlaks tehtud teatavad puudused liikmesriikide sotsiaalkaitse- ja sotsiaalse kaasamise süsteemides, sealhulgas seoses eri hüvitiste piisavuse ja katvusega ning eelkõige ebatüüpilises töösuhtes olevate töötajate ja iseenda tööandjate puhul. Muutuvad tööturud, tehnoloogia areng ja demograafilised muutused tingivad vajaduse Euroopa sotsiaalkaitstesüsteeme pidevalt kohandada ja parandada.

Euroopa sotsiaalõiguste samba ja selle tegevuskavaga luuakse ELi tasandi poliitikaraamistik, et stimuleerida poliitikareforme. Tegevuskava arvukate algatuste hulgas on nõukogu 2019. aasta soovitus, milles käsitletakse töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate juurdepääsu sotsiaalkaitsele, ning nõukogu 2023. aasta soovitus piisava miinimumsissetuleku kohta, mis tagab aktiivse kaasamise, mis suunavad liikmesriike parandama oma sotsiaalkaitse- ja sotsiaalse kaasamise süsteeme.

Lisaks toetatakse riiklikke reformipüüdlusi taaste- ja vastupidavusrahaast, millest on eraldatud 13,4 miljardit eurot toetustele ja laenudele, mis on seotud sotsiaalkaitse- ja sotsiaalse kaasamise meetmetega 18 liikmesriigis¹⁸. Nende liikmesriikide riiklikud taaste- ja vastupidavuskavad hõlmavad mitmesuguseid reforme ja investeringuid, et tugevdada oma riiklikke sotsiaalkaitstesüsteeme seoses nende tulemuslikkuse, kvaliteedi ja vastupidavusega, sõltuvalt riigipõhistest vajadustest.

¹⁷ Sotsiaalkaitsekomitee 2021. aasta aruanne

¹⁸ Austria, Belgia, Hispaania, Horvaatia, Itaalia, Kreeka, Küpros, Leedu, Läti, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Rumeenia, Saksamaa, Slovakkia, Soome, Taani, Tšehhi.

a. Riigipõhiste läbivaatamiste horisontaalsed tulemused

Osana iga-aastasest mitmepoolsest rakendamise hindamisest vaatas sotsiaalkaitsekomitee 2023. aasta aprillis läbi üheksa liikmesriigi tulemused, kellele on esitatud riigipõhised soovitused sotsiaalkaitse ja sotsiaalse kaasamise valdkonnas. Mais toimunud tööhõivekomiteega toimunud ühisistungil vaadati läbi veel viis ühist huvi pakkuvat riigipõhist soovitust. Kaheksa läbivaadatud riigipõhist soovitust sisaldavad viiteid riiklike sotsiaalkaitsesüsteemide tõhususele seoses sissetulekutoetuste piisavuse, suunamise ja katvusega koos juurdepääsuga teenustele. Viiel liikmesriigil soovitati tugevdada sotsiaaleluruumide ja/või taskukohaste eluasemete pakkumist. Kahele liikmesriigile esitati soovitusi taskukohase ja kvaliteetse pikaajalise hoolduse osutamise ning taskukohase ja kvaliteetse alushariduse ja lapsehoiu kohta seoses naiste tööturul osalemise toetamisega.

Sotsiaalkaitsekomitee riigipõhised läbivaatamised näitasid järgmist.

- Tehakse mõningaid suuri jõupingutusi olemasolevate **sotsiaalkaitse- ja sotsiaalse kaasamise süsteemide** reformimiseks, kusjuures liikmesriigid kasutavad COVID-19 kriisi ajal saadud õppetunde, et töötada välja püsivamad meetmed, mis võiksid parandada riiklike süsteemide toimimist. See hõlmab erinevate rahaliste ja mitterahaliste hüvitiste integreeritud pakkumist koos juurdepääsuga kvaliteetsetele sotsiaalteenustele ja meetmeid, millega tagatakse tõhus koordineerimine sotsiaalsele kaasamisele ja tööturule (taas)integratsioonile suunatud teenuste vahel. Kuna enamik esitatud reforme on algetapis, on reformi jätkuva asjakohasuse ja edu tagamiseks vaja põhjalikku tulemuslikkuse järelevalvet ja hindamist.

- Lisaks keskendub mitu läbivaadatud liikmesriiki vaesusega seotud probleemide lahendamisele hüvitiste piisavuse ja katvuse parandamise kaudu (nt Ungari, Portugal, Läti), näiteks tagades hüvitiste piisava indekseerimise praeguse kõrge inflatsioonimäära kontekstis (nt Läti). Portugali, Läti ja Soome puhul on keskseks teemaks riiklike turvavõrkude tõhususe parandamine lihtsustamise ja ühtlustamise kaudu, samas kui Poola ja Ungari on teatanud sihipärastest meetmetest, mis hõlmavad konkreetseid vanuserühmi või valdkondi, kus toimub hüvitiste pakkumine ja antakse juurdepääs teenustele.
- **Eluasemega seotud** läbivaatamised kinnitasid, et eluasemekulud võivad kujutada endast tõsist probleemi leibkondadele, eelkõige suuremates linnades ja haavatavate leibkondade puhul. Vaatluse all olnud riikides tunnistatakse neid probleeme poliitilisel tasandil laialdaselt ja ollakse pühendunud poliitikameetmete võtmisele, tehes seda kavade, reformide ja investeeringute kaudu. Selliste meetmete õnnestumiseks peetakse vajalikuks eluasemepoliitika järelevalveraamistikke ja koordineerimist täiendavate poliitikameetmete (nt sissetulekutoetus) ja teenustega (nt transport).
- Vaatluse all olnud liikmesriigid annavad teada mitmesugustest seadusandlikest ja/või investeerimismeetmetest, mille eesmärk on suurendada eluaseme, sealhulgas sotsiaaleluruumide ja/või taskukohase üüripinna pakkumist. Need meetmed nõuavad siiski märkimisväärseid rahalisi kulusi ja üleminekuaega, mis võib lükata sobivale eluasemele juurdepääsu saamist edasi isegi kavade ja poliitika väljatöötamise korral. Praegune kõrge inflatsiooni periood võib olla täiendav probleem juba olemasolevate strateegiate jaoks.

- Samuti tehakse jõupingutusi, et tugevdada taskukohas eluaseme pakkumisega tegelevate eri ametiasutuste õigusraamistikku ja haldussuutlikkust (Hispaania, Leedu). Erilist tähelepanu pööratakse ka erivajadustega seotud teenuste osutamisele, nagu eluaseme pakkumine puuetega inimestele, eluaseme prioriteetsuse poliitika kodutute puhul, segregatsiooni kaotamise poliitika ja väljatõstmiste ennetamine (Ungari, Taani).
- Tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee ühised ülevaated **alushariduse ja lapsehoiu pakkumise** kohta naiste tööturul osalemise kontekstis näitasid, et suutlikkuse suurendamiseks ja taskukohasuse parandamiseks on vaja teha täiendavaid jõupingutusi. Nende probleemide lahendamine võimaldaks vanematel pääseda juurde täistööajaga töökohtadele ning parandaks laste heaolu. Kuna peaaegu iga neljas laps on vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus, on jätkuvalt vaja teha sihipäraseid jõupingutusi riskirühma kuuluvate laste ja nende vanemate toetamiseks.

b. Sotsiaalkaitset ja sotsiaalseid kaasamist käsitleva temaatilise arutelu tulemused

Selles poliitikavaldkonnas toimunud sotsiaalkaitsekomitee temaatilises arutelus keskenduti hüvitiste ja teenuste osutamise rollile vaesuse vähendamisel ja tööturule (taas)integreerumisel. Arutelu toetamiseks tutvustati uuringu „Teabelünkade täitmine ning ELi liikmesriikide miinimumsissetulekukavade tõhususe tugevate külgede ja probleemide kindlakstegemine“ tulemusi. Järgneva arutelu käigus analüüsisid delegaadid, kuidas poliitika kujundamise eri elemendid võiksid üksteist mõjutada ning millised on rahaliste hüvitiste integreeritud andmise ja aktiveerimispoliitika edutegurid.

Arutelu näitas järgmist:

- Liikmesriigid peavad sotsiaalpoliitikat investeringuks ja tootlikuks teguriks, kuna sotsiaalkaitse ja sotsiaalse kaasamise valdkonna reformid võivad toetada majanduskasvu ja edendada tööhõivet.
- Paljudes liikmesriikides on käimas sotsiaalkaitse ja sotsiaalse kaasamise süsteemide ajakohastamine kooskõlas aktiivse kaasamise põhimõtetega, mis hõlmab rõhuasetust piisavale sissetulekutoetusele, sotsiaalse integratsiooni ja tööturul osalemise toetamisele ning taskukohaste ja kvaliteetsete teenuste pakkumisele. Selleks et reformid oleksid edukad, tuleks võtta arvesse kõiki sotsiaaltoetusi ja -teenuseid, mis toetavad üksikisikuid kogu nende elutsükli jooksul, ning kaaluda erinevate sissetulekutoetuse elementide koostoimet. Selline integreeritud lähenemisviis peaks vähendama toetusesaajate sõltuvust toetustest ja nende haavatavust, tagades samal ajal piisavad rahalised vahendid vaesuse vastu võitlemiseks ning madala sissetulekuga perekondade ja haavatavas olukorras olevate isikute toetamiseks.
- Miinimumsissetuleku tagamise kavad on riiklike sotsiaalkaitse- ja sotsiaalse kaasamise süsteemide oluline osa. Peaaegu üheski Euroopa riigis ei ole need piisavad, et hoida inimesi ülevalpool vaesuspiiri. Kuigi suur hulk täiendavaid rahalisi ja mitterahalisi hüvitisi võib pakkuda lisatoetust, kohaldatakse enamikul juhtudel nende suhtes täiendavaid leibkonna vahendite kontrollimise ja taotlemise menetlusi. Hüvitiste maksmise lihtsustamine ja ühtlustamine peaks parandama sissetuleku kaitse kavade piisavust. Seoses praeguse kõrge inflatsiooniga rõhutati sissetulekutoetuse korrapärase indekseerimise ja automaatsete kohandamismehhanismide tähtsust.

- Õige tasakaalu leidmine sotsiaaltoetuste piisavuse tagamise ja töötamise stiimulite loomise vahel on liikmesriikide jaoks endiselt oluline küsimus. Enamikus riikides on sotsiaalabi programmid kavandatud nii, et hüvitiste andmine seotakse aktiveerimismeetmetega. Et hõlbustada tööleasumist või suurendada töötamise intensiivsust, kohaldavad mõned riigid rahalisi stiimuleid, kaotades ajutiselt järk-järgult hüvitised (piiramismehhanism), kui üksikisikud sisenevad tööturule või osalevad töökoolituses või riiklikes tööturuprogrammides. Lisaks rahalistele stiimulitele on kättesaadavad aktiivsed tööturupoliitika meetmed, sealhulgas koolitus- ja täiendusõppe programmid, palgatoetused ning ajutised riiklikud või kogukonna tööturukavad, et aidata inimestel tööturule integreeruda. Siiski ei ole miinimumsissetuleku saajate osalemine aktiivse tööturupoliitika meetmetes alati tagatud ja/või piiratud riiklikes tööturukavades osalemisega.
- Rõhutati hüvitiste kasutamata jätmise küsimust ning vajadust uurida takistusi ja korrapäraselt hinnata olemasolevaid kavasid tõhusa poliitika kujundamiseks. Sotsiaalkaitse- ja sotsiaalse kaasamise süsteemide edasine lihtsustamine ja suurem läbipaistvus, mida toetab digitehnoloogia, on kindlaks määratud kui küsimused, mille abil kõrvaldada takistused ning parandada kasu andmist ja teenuste osutamist.
- Sotsiaalkaitse- ja sotsiaalse kaasamise süsteemide katvuse ja piisavuse parandamiseks tehtavaid jõupingutusi tuleks täiendada aruteludega selle kohta, kuidas neid süsteeme rahastada, kuna piisavuse ja jätkusuutlikkusega seotud probleeme tuleks käsitleda terviklikult. Kuigi tasakaal erinevate rahastamisallikate vahel on igas liikmesriigis erinev, tuleks jätkata arutelusid uute ja alternatiivsete rahastamisallikate üle.
- Lisaks on tehtud kindlaks, et vastastikune õppimine ning parimate tavade ja uuenduslike lähenemisviiside vahetamine on väga tõhusad vahendid, mis hõlbustavad ühist arusaamist omavahel seotud probleemidest ja toetavad liikmesriikide reformipüüdlusi.

3.7. Pensionivaldkonna reformid

Riiklikud pensionisüsteemid on olnud struktuurireformide keskmes alates Euroopa poolaasta protsessi algusest. Pidades silmas prognoositavat elanikkonna vananemist, tööealiste eurooplaste arvu vähenemist ja tööturu arengut, on liikmesriigid teinud tööd mitmesuguste reformidega, mille eesmärk on piirata pensionikulusid, säilitades samal ajal oma pensionisüsteemide õigluse ja põlvkondadevahelise võrdsuse. Viimastel aastatel on kasvanud tähelepanu eelkõige pensionide piisavuse tagamiseks tehtavatele jõupingutustele, nagu on täheldatud sotsiaalkaitsekomitee ja Euroopa Komisjoni 2021. aasta aruandes pensionide piisavuse kohta ning kinnitatud ka 2022. aasta ühises tööhõivearuandes.

Riiklike pensionireformi meetmete jaoks saab toetust taaste- ja vastupidavusraha-rahastust. Neljateistkümne liikmesriigi riiklikud taaste- ja vastupidavuskavad sisaldavad pensionide või minimaalsete vanadushüvitiste reformimeetmeid¹⁹.

a. Riigipõhiste läbivaatamiste horisontaalsed tulemused

Sellega seoses vaatas sotsiaalkaitsekomitee 2023. aasta veebruaris läbi kaheksa liikmesriigi edusammud pensionide valdkonnas vastusena neile 2022. aastal esitatud riigipõhiste soovitudele. Enamik neist soovitudest keskendus eelarve jätkusuutlikkuse küsimustele, kusjuures kolmes vaatlusega hõlmatud riigis olid esitatud piisavuse, õigluse ja võrdsusega seotud elemendid ning kahes riigis viited vajadusele üldise pensionisüsteemi reformi järele. Enamik vaatluse all olnud liikmesriike on varasemates Euroopa poolaasta tsüklites saanud sarnaselt sõnastatud riigipõhiseid soovitusi, mis tähendab kindlakstehtud probleemide pikaajalist ja struktuurset olemust.

¹⁹ Belgia, Saksamaa, Hispaania, Horvaatia, Läti, Leedu, Malta, Madalmaad, Austria, Poola, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia ja Rootsi.

Sotsiaalkaitsekomitees toimunud arutelud on näidanud, et vaatlusega hõlmatud liikmesriigid tunnistavad tuvastatud probleeme ja astuvad samme nende lahendamiseks. Teatatud on paljudest meetmetest:

- Enamikus läbivaadatud liikmesriikides võetakse konkreetseid meetmeid probleemi uurimiseks ja poliitikameetmete väljatöötamiseks. Sellised meetmed hõlmavad konkreetset perioodilist aruandlust pensionisüsteemi toimimise kohta ja spetsiaalsete komisjonide loomist pensionireformidega tegelemiseks (nt Tšehhi, Saksamaa, Iirimaa, Luksemburg ja Ungari).
- Liikmesriigid tunnistavad, et tööturul osalemise suurendamine üldiselt või konkreetselt eakamate töötajate tööhõive toetamine võib parandada pensionisüsteemi mõju eelarve jätkusuutlikkusele. Kuigi enamikus läbivaadatud liikmesriikides (v.a Prantsusmaal) ei ole kavandatud täiendavaid meetmeid seadusjärgse pensioniea tõstmiseks, võetakse meetmeid, nagu sotsiaalmaksete vähendamine, kaasrahastamine, töökohale suunamine, koolitus või karjäärinõustamine, et tõsta tegelikku pensioniiga ja soodustada pensionile jäämise edasilükkamist (Tšehhi, Iirimaa, Poola).
- Jätkusuutlikkusega seotud probleemide lahendamiseks teevad mitmed liikmesriigid samme pensionikindlustussüsteemi tulude suurendamiseks, suurendades sissemaksete määra ja/või laiendades rahastamisbaasi (Saksamaa, Iirimaa). Mõnes vaatlusega hõlmatud liikmesriigis on loodud sihtotstarbelised fondid, et aidata vähendada pensionikindlustuse puudujääki (nt Luksemburg).
- Mõnes vaatluse all olnud liikmesriigis on tehtud jõupingutusi ka pensionisüsteemide õigluse säilitamiseks või parandamiseks. Prantsusmaal on astunud samme ambitsioonika ja üldise reformi käivitamiseks ning Saksamaal ja Madalmaades uuritakse tööandjapensioni ja erapensionide edasiarendamist.

Sotsiaalkaitsekomitee tervitas teatatud meetmeid ja suhtub liikmesriikide jõupingutustesse positiivselt. Samal ajal on komitees toimunud arutelud näidanud, et riigipõhiste soovitude nõuete täielikuks täitmiseks on vaja võtta täiendavaid meetmeid, kuna paljudel juhtudel tuleb teatatud meetmeid veel rakendada, samal ajal kui teistel juhtudel on seadusandlik protsess alles algusjärgus.

b. Pensionivaldkonna temaatilise arutelu tulemused

Lisaks riigipõhiste ülevaadetele osales sotsiaalkaitsekomitee ka horisontaalses arutelus, milles keskenduti *meetmetele, mida kõik liikmesriigid on võtnud pensionile jäänud elanikkonna elatustaseme kaitsmiseks seoses kõrge inflatsiooni ja energiakulude suurenemisega*. Kõnealuse arutelu tulemus on esitatud allpool.

2022. aastal jõudis aastane inflatsioonimäär Euroopas rekordiliselt kõrgele tasemele (9,2 %), mis on 2021. aastaga võrreldes ligikaudu kolm korda kõrgem. Energiahinnad, mis pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse järsult tõusid, on inflatsiooni tõusu peamised ajendid, kusjuures eluaseme, vee, gaasi ja elektri tarbijahinnad tõusid ühe aasta jooksul 18 %.²⁰

²⁰ Eurostat, lähteandmed *prc_hicp_aind*, saadud 22.5.2023.

Isegi kui hinnataseme tõus mõjutab kõiki (haavatavaid) leibkondi, võib sellega kaasneda erilisi probleeme pensionile jäänud elanikkonnale. Võrreldes tööealise elanikkonnaga on pensionäride tervis üldiselt ebakindlam. Neil on ka väiksem kontroll ja paindlikkus muutuvate oludega kohanemisel, kuna nad ei saa oma tarbimisharjumusi kergesti muuta ega võtta lisatööd oma sissetuleku täiendamiseks. Pensionide indekseerimine, mis on peamine sissetuleku kohandamise allikas, toimub tavaliselt mõningase viivitusega (tavaliselt kord aastas) ja on enamikul juhtudel palgakasvust väiksem. Lisaks võib inflatsiooniga korrigeerimise mõju pensionidele sõltuda ka pensionisüsteemi üldisest ülesehitusest. Energiahindade tõus mõjutab eriti üksikuid eakaid ja vaesuse ohus elavaid eakaid ning neil on suhteliselt suurem energiaostuvõimetuse oht.

Sellega seoses keskendus sotsiaalkaitsekomitee temaatiline arutelu meetmetele, mida liikmesriigid on võtnud pensionile jäänud elanikkonna elatustaseme kaitseks. Arvamuste vahetus kinnitas järgmist:

- ELi liikmesriikide valitsused hakkasid tooraine- ja energiahindade tõusu mõju leevendamiseks võtma poliitikameetmeid juba 2021 aastal, kuid olukord, mis järgnes Venemaa sissetungile Ukrainasse, tingis vajaduse nende reageerimist tugevdada.
- Õigeaegse reageerimise vajadusest ajendatuna on enamik riike esialgu valinud meetmed, millega toetatakse elanikkonda üldiselt, kuid kehtestatud on ka mõned majanduslikust olukorrast sõltuvad meetmed või konkreetsetele haavatavatele rühmadele suunatud meetmed. Viimast peetakse positiivseks arenguks, sest suunamata toetus tekitab märkimisväärsed eelarveprobleeme. See võib pakkuda ebapiisavat abi neile, kes seda kõige rohkem vajavad, ning võib veelgi suurendada inflatsioonisurvet.

- Liikmesriikide teatatud mittesuunatud meetmed on enamasti ajutised, kuid mõned riigid on astunud samme sissetulekute suurendamiseks, suurendades hüvitiste taset (sealhulgas mitteosamakseline pension, nt Hispaania) või laiendades nende abikõlblikkust. Paljud riigid on kehtestanud maksed kas sissetulekute üldiseks suurendamiseks või energiaarvete otseseks katmiseks. Paljud on kehtestanud toetused, mis sõltuvad elektri-, gaasi- või kütтетarbimise üldisest tasemest talvehooajal. Mõned liikmesriigid on kehtestanud energiale hinnalaed või alandanud käibemaksu.
- Mis puudutab eelkõige pensionile jäänud elanikkonda, siis olemasolevate pensionide indekseerimise mehhanismide kohandamine on olnud oluline osa liikmesriikide poliitilistest meetmetest. Sellised mehhanismid on olemas kogu ELis; need võimaldavad pensionide kasvu kooskõlas hindade ja palkade kasvuga või nende kahe kombinatsiooniga. Enamikul juhtudel indekseeritakse pensione kord aastas. Mõnes riigis tehakse erakorraline kohandamine või kasutatakse soodsamat indekseerimismehhanismi juhul, kui inflatsioon või palgakasv ületab teatava künnise (nt Tšehhi, Luksemburg) või kui SKP kasv ületab teatava taseme (Ungari). Praeguse elukalliduse kriisi tõsidus ja kiire areng tõi mitmes liikmesriigis kaasa indekseerimismeetmete tugevdamise või varajasema kohaldamise, mõnikord tagasiulatuva mõjuga (nt Soome, Ungari, Itaalia, Leedu, Läti, Malta, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia). Praegusel erakordse inflatsioonikasvu perioodil, mida iseloomustab ka reaalpalkade langus, võib hindade indekseerimine olla pensionäridele soodsam kui palkade indekseerimine, kuid sellega kaasnevad märkimisväärsed finantskulud, nii et selle jätkumise ulatus sõltub olemasolevast eelarvepoliitilisest manööverdamisruumist ja riiklikest eelistustest.

- Mitu liikmesriiki kehtestasid lisameetmed või suunasid osa oma üldmeetmetest madala sissetulekuga pensionäridele. Sellised meetmed hõlmavad majanduslikust olukorrast või sissetulekust sõltuvaid makseid (Horvaatia, Poola, Taani); täiendusi madalaimatele pensionidele (Küpros); 13. igakuise pensioni (taas)kehtestamist (Poola ja Ungari) ja majanduslikust olukorrast sõltuvat 14. igakuist pensioni (Poola); olemasolevate eluasemetoetuste ja/või küttelisa kehtestamist või suurendamist (Tšehhis, Soomes, Rootsis, Iirimaa ja Sloveenias).

Lõpetuseks kinnitas arutelu, et arvestades elukalliduse kriisi tõsidust ja eeldatavat jätkumist, on sotsiaalkaitsekomitee vastastikuse õppimise meetmete raames võimalik täiendavalt vahetada teavet selle kohta, milliseid toetusmeetmeid liikmesriigid kavandavad või rakendavad.

3.8. Tervishoiuvaldkonna reformid

Hea tervis parandab inimeste heaolu ning on kestliku pikaajalise majandusliku ja sotsiaalse kasvu üks vajalikke eeltingimusi. COVID-19 pandeemia tõi esile Euroopa tervisesüsteemide olemasolevad piirangud ning kinnitust leidis vajadus parandada nende toimimist ja valmisolekut võimalikeks tulevasteks kriisiolukordadeks. Sellele reageerimiseks alustas mitu liikmesriiki vastupidavamate tervisesüsteemide edendamiseks reformidega, tehes seda isegi juba 2021. ja 2022. aastal, kui pandeemia veel kestis.

Liikmesriikide käimasolevad reformipüüdlused hõlmavad nii pandeemiaga seotud probleemide lahendamise meetmeid (nt tervishoiuasutuste ajakohastamine ja rahvatervisealase suutlikkuse parandamine) kui ka meetmeid tervishoiuteenuste kättesaadavuse ja tööjõupuudusega seotud struktuursete väljakutsetega tegelemiseks. 2020. aastal täheldati, et kulutused ennetavale ravile suurenesid märkimisväärselt (26%), kuigi lähtetase oli madal (2019. aastal alla 3% kõigist tervishoiukulutustest) ja suures osas oli suurenemine tingitud COVID-19 kriisile reageerimise meetmetest.

Riiklike reformipüüdluste jaoks on võimalik saada märkimisväärt toetust taaste- ja vastupidavusrahastust. Selleks on kõigi 27 liikmesriigi riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades ette nähtud sihtotstarbelised investeeringud tervishoiureformidesse kogusummas üle 43 miljardi euro.

a. Tervishoiuvaldkonna riigipõhiste läbivaatamiste horisontaalsed tulemused

2022. aastal esitati kaheksale liikmesriigile tervishoiuteenustega seotud riigipõhine soovitus. Soovitused on mitmemõõtmelised ja hõlmavad mitmeid teemasid: neli riigipõhist soovitusi käsitlevad reformidega seotud probleeme esmatasandi tervishoius (Kreeka, Poola, Ungari, Leedu) ja ennetavates teenustes (Ungari, Leedu) ning e-tervise vallas (Poola). Kahes rõhutatakse piisavuse ja võrdsuse probleeme (Kreeka, Läti), ühes keskendutakse tööjõupuudusele (Madalmaad), ühes tervishoiu- ja sotsiaalteenuste integreerimisele (Eesti) ning ühes riigi rahanduse jätkusuutlikkusele (Sloveenia). Kuna kolm soovitus sisaldavad viiteid muudele seotud poliitikavaldkondadele (pikaajaline hooldus Eesti ja Sloveenia puhul ning sotsiaalkaitse Läti puhul), vaatas komitee need läbi pikaajalise hoolduse ning sotsiaalkaitse ja sotsiaalse kaasatuse teemalistel erikoosolekutel.

Tervishoidu käsitlevad riigipõhised läbivaatamised on näidanud järgmist:

- Liikmesriigid tunnistavad oma tervishoiusüsteemi probleemide mitmemõõtmelist olemust ja vajadust tervikliku lähenemisviisi järele. Tunnistati tugevate turvavõrkude tähtsust tervishoiuteenustele juurdepääsu tagamisel kõige haavatavamate jaoks ning strateegilist vajadust tõhusa koordineerimise järele sotsiaal- ja tervishoiusüsteemide vahel ning riikliku, piirkondliku ja kohaliku tasandi vahel.

- Vaatluse all olnud riigid keskendavad suure osa oma jõupingutustest ennetusele ja tervise edendamisele (Ungari, Leedu, Poola) ning tervishoiusüsteemi juhtimise parandamisele ja esmatasandi tervishoiu pakkumisele (Ungari, Kreeka, Leedu). Käimas on ka kaugmeditsiini ja muude digilahenduste kasutuselevõtt (Leedu, Poola). Sellised jõupingutused võivad lisaks ravi kättesaadavuse ja elanikkonna tervisenäitajate parandamisele leevendada ka vajadust spetsialiseerunud meditsiinitöötajate ja kuluka haiglaravi järele. Kaugmeditsiini puhul tuleb jätkuvalt tähelepanu pöörata digilõhele, mis on seotud piiratud digioskuste ja IT-juurdepääsu probleemidega, eelkõige eakate või haavatava taustaga kasutajate seas. Tervishoiuteenuste kombineeritud digitaalse ja füüsilise osutamise jätkamine võib olla vajalik, et edendada kõigi juurdepääsu kvaliteetsetele tervishoiuteenustele.
- Elanikkonna vananemine ja kasvav nõudlus kvaliteetsete tervishoiuteenuste järele avaldavad täiendavat survet juba eksisteerivale tööjõu nappusele ja piirkondlikele erinevustele tervishoiutöötajate kättesaadavuses. Enamik vaatluse all olnud liikmesriike (Ungari, Kreeka, Leedu) astuvad samme, et parandada meditsiinitöö atraktiivsust, parandades töötingimusi, suurendades töötasu või pakkudes mitterahalisi stiimuleid, näiteks koolitusvõimalusi, et meelitada meditsiini erialale uusi inimesi ja hoida paremini tööl olemasolevaid töötajaid. Madalmaad tunnistavad, et meditsiinitöötajate arvu edasine oluline kasv ei pruugi pikas perspektiivis olla eelarveliselt jätkusuutlik, ning keskendavad oma tähelepanu tööjõu tootlikkuse suurendamisele, sealhulgas seades eesmärgiks organisatsioonilise tõhususe ja võimendades tehnoloogiat. Tööjõuprobleemi kestlikul käsitlemisel peeti esmatähtsaks teenuste osutamise ümbersuunamist haiglatest esmatasandi tervishoidu ning tõhusamaid tervise edendamise ja haiguste ennetamise strateegiaid.

- Suur hulk teatatud reforme ja investeeringuid, mis võivad aidata tegeleda lahendamata probleemidega, on alles rakendamise algusjärgus. Nende reformide mõju avaldub eeldatavasti eelseisvatel perioodidel, seega on vaja pidevat järelevalvet ja hindamist, muuhulgas selleks, et teha vajaduse korral täiendavaid kohandusi.

b. Tervishoiuvaldkonna temaatilise arutelu tulemused

Osana Euroopa poolaastaga seotud tööst osales sotsiaalkaitsekomitee ka horisontaalses arutelus, milles keskenduti *hiljutiste ja käimasolevate reformide põhijoontele seoses juurdepääsuga vaimse tervise teenustele, eelkõige seoses ennetuse ja vaimse tervise kogukonnapõhiste teenuste pakkumise, koolitatud töötajate kättesaadavuse ja rahastamisega*. Arutelude horisontaalseks taustaraamistikuks olid teave Euroopa Komisjonilt ja Euroopa tervisevaatluskeskuselt ning Portugali juhtumiuuringu tutvustus.

Arutelu näitas selgelt järgmist:

- Liikmesriigid tunnistavad, et vaimse tervise probleemidel on märkimisväärne sotsiaalne mõju. Halb vaimne tervis mõjutab negatiivselt inimeste üldist heaolu ja elukvaliteeti. See võib põhjustada füüsilisi terviseprobleeme ning avaldada negatiivset mõju sotsiaalsele suhtlusele, haridus- ja töötulemustele. Lisaks võib vaimse tervise häiretel olla märkimisväärne majanduslik hind, mis on seotud tootlikkuse vähenemisega, suurema tuginemisega sotsiaalhoolekande programmidele ning kulukate tervishoiumeetmetega.
- Vaimse tervise haigusi peetakse suures osas ennetavateks. Paljud selliseid haigusi põhjustavad riskitegurid, nagu vaesus, võlakoormus, töötus, ebatervislikud eluviisid või puudulik juurdepääs eluasemele, ei kuulu tervishoiusüsteemi alla, mistõttu on vaimse tervise küsimuste puhul vaja integreeritud ja valdkondadevahelist lähenemisviisi.

- COVID-19 pandeemia on toonud kaasa elanikkonna vaimse tervise enneolematu halvenemise. Suhtlusdistsants ja muud piirangud, mille liikmesriigid kehtestasid viiruse leviku tõkestamiseks, on vähendanud sotsiaalse suhtluse võimalusi, mis on suurendanud paljude inimeste üksindustunnet ja isoleeritust²¹. Pandeemia üldine ettearvamatus ning sellest tingitud majandusliku ebastabiilsuse ja rahalise ebakindluse suurenemine tõi kaasa nende inimeste arvu suurenemise, kes andsid teada psühholoogilisest stressist ning depressiooni ja ärevuse sümptomitest²². Samal ajal häiris pandeemia vaimse tervise toetuse kättesaadavust ja süvendas olemasolevat tööjõupuudust, tuues kaasa pikad ooteajad, mahajäämuse ja täitmata ravivajaduse suurenemise kogu Euroopas. Osaliselt aitas kaugmeditsiini vahendite kiirem kasutuselevõtt pandeemia reageerimise otsese leevendusstrateegiana koormust mingil määral vähendada, sealhulgas seoses juurdepääsuga vaimsele tervise teenustele.
- ELi liikmesriigid on astunud samme, et parandada juurdepääsu tervishoiule ja toetusele juba enne COVID-19 pandeemia algust, kuigi paljusid praegu rakendatavaid või kavandatud meetmeid võetakse riiklike taaste- ja vastupidavuskavade osana. Mitu liikmesriiki on algatanud pikaajalisi valdkondadevahelisi reforme ja astuvad samme vaimse tervise teenuste integreerimiseks esmatasandi tervishoidu, et parandada juurdepääsetavust ja tõhusust. Jätkuvaid jõupingutusi tehakse ka selleks, et viia vaimse tervise teenused hoolekandeesutustest üle kogukonnapõhise hoolduse raamesse, sealhulgas vaimse tervise kogukonnarühmade ja kriisisekkumisteenuste arendamise kaudu.

²¹ Eurofound, Nivakoski, S., Ahrendt, D., Mascherini, M. jt., *Living, working and COVID-19 (Update April 2021): mental health and trust decline across EU as pandemic enters another year* (Elamine, töötamine ja COVID-19 (ajakohastatud 2021. aprillis): vaimse tervise halvenemine ja usalduse vähenemine kogu Euroopa Liidus pandeemia teise aasta alguses), Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2021.

²² Eurofound (2022), „Fifth round of the Living, working and COVID-19 e-survey: Living in a new era of uncertainty“ (Elu-, töö- ja COVID-19 e-uuringu viies voor: elamine uues ebakindlas ajastus), Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg.

- Pandeemia ajal võeti mitmeid täiendavaid meetmeid. Paljud liikmesriigid keskendusid enesehooldusele ja vaimse tervise alase teadlikkuse parandamisele, töötades välja uued teabeportaalid ja/või luues abitelefoniini, mis annavad nõu toimetulekumeetmete võtmiseks või aitavad ennetada enesetappe. Kohaldamisala laiendamiseks tehti täiendavaid jõupingutusi, muutes hüvitamisreegleid ja suurendades ka õigust vaimse tervise teenustele. Tõhustati täiendavate meditsiinitöötajate koolitamist, kusjuures mõned riigid pakkusid tervishoiutöötajatele koolitust psühholoogiliste põhioskuste alal. Väljaspool meditsiinisüsteemi aitasid ELi ja liikmesriikide tasandil võetud meetmed kaitsta töökohti ja sissetulekuid ning aidata üle minna kodus töötamisele, et toetada nii töötava elanikkonna sissetulekuid kui ka vaimset tervist.
- Tuleviku osas tunnistavad liikmesriigid vajadust teha täiendavaid jõupingutusi vaimse tervise probleemide lahendamiseks ning samuti vajadust paremate andmete järele ja tõhustatud järelevalve järele võetud poliitikameetmete mõju üle. Laialdaselt tunnistatakse, et ennetus ja varajane sekkumine vaimse tervise probleemide lahendamisel on oluline, kusjuures mitmed liikmesriigid viivad ellu üldsuse teadlikkuse tõstmise kampaaniaid ja varajase sekkumise programme vaimse tervise häirete varajaseks tuvastamiseks ja raviks. Mõned liikmesriigid võtavad meetmeid vaimse tervise edendamiseks koolides, et parandada laste emotsionaalseid ja sotsiaalseid pädevusi ning edendada üldist psühholoogilist heaolu varases eas. Samuti tunnistatakse, kui oluline on kaasata vaimse tervise poliitika ja teenuste väljatöötamisse erinevaid sidusrühmi, näiteks kodanikuühiskonna organisatsioone, aga ka patsiente ja nende perekondi. Selline kaasamine võib aidata tagada, et need poliitikad ja teenused täidavad vaimse tervise häiretega inimeste vajadusi.

- Üks peamisi takistusi kvaliteetse ja tõhusa vaimse tervise ravi ja toe pakkumisel neile, kes seda vajavad, on tööjõupuudus. Tööjõupuuduse kõrvaldamiseks on vaja terviklikku lähenemisviisi, sealhulgas jõupingutusi kutseala atraktiivsuse suurendamiseks, täiendavaid koolitusvõimalusi ja jõupingutusi oskuste kombinatsiooni suurendamiseks, sealhulgas sotsiaal- ja tervishoiutöötajate psühholoogilise baaskoolituse kaudu. Tööjõupuuduse probleemi võib aidata lahendada ka kaugmeditsiini ja muude uuenduslike ravimudelite arendamine.

3.9. Pikaajalise hoolduse valdkonna reformid

Nagu on rõhutatud sotsiaalkaitsekomitee ja Euroopa Komisjoni 2021. aasta aruandes pikaajalise hoolduse kohta²³ ja Euroopa hooldusstrateegias, peaks Euroopa elanikkonna vananemine oluliselt suurendama nõudlust kvaliteetsete taskukohaste tervishoiu- ja pikaajalise hoolduse teenuste järele ajal, mil selliste teenuste osutamiseks või rahastamiseks on vähem tööealisi inimesi.

COVID-19 pandeemia tõi esile riiklikes hooldussüsteemides olemasolevad süsteemsed puudused. Suur suremus pikaajalise hoolduse asutustes, probleemid hoolduse järjepidevuse tagamisel ning üldine kahjulik mõju eakate ja hooldajate heaolule juhtisid tähelepanu vajadusele tegeleda struktuursete probleemidega ja parandada pikaajalise hoolduse süsteemide vastupanuvõimet. See nõuab piisavuse ja kestlikkusega seotud kaalutluste hoolikat tasakaalustamist, võttes arvesse, et pikaajaline hooldus on prognooside kohaselt üks kiiremini suurenevaid sotsiaalkuluartikleid.

²³ 2021. aasta aruanne pikaajalise hoolduse kohta.

Nõukogu 2022. aasta soovitus, mis käsitleb taskukohasele kvaliteetsele pikaajalisele hooldusele juurdepääsu,²⁴ on kehtestatud tulevaste reformide ja investeeringute raamistik, samal ajal kui pakutakse võimalusi saada rahastust ELilt, eelkõige ESF+-ist ning taaste- ja vastupidavusrahastust. Liikmesriigid kasutavad neid võimalusi laialdaselt, kusjuures 18 riigi²⁵ riiklikud taaste- ja vastupidavuskavad, sealhulgas pikaajalise hoolduse reformi meetmed, hõlmavad kokku 7,3 miljardit eurot. Selle soovitusel rakendamisel tehtud edusamme jälgitakse Euroopa poolaasta ja sotsiaalvaldkonna avatud koordinatsiooni meetodi raames.

a. Pikaajalise hoolduse valdkonna riigipõhiste läbivaatamiste horisontaalsed tulemused

Osana Euroopa poolaasta raames tehtavast tööst vaatas sotsiaalkaitsekomitee 2022. aasta märtsis läbi nelja riigi (Austria, Belgia, Eesti ja Sloveenia) tulemused ja esitas riigipõhised soovitused pikaajalise hoolduse valdkonnas. Kuigi riigi rahanduse jätkusuutlikkusega seotud mureküsimumused on kõigis neljas riigipõhises soovitusel olulisel kohal, hõlmab esitatud soovituste poliitiline kohaldamisala ka selliseid mõõtmeid nagu piisavus, eri hooldusteenuste kättesaadavus, taskukohasus, kvaliteet ning tervishoiu ja pikaajalise hoolduse integreerimine. Poolale esitatud viiendas riigipõhises soovitusel keskendutakse pikaajalise hoolduse pakkumisele naiste tööturul osalemise kontekstis ning see vaadati läbi koos tööhõivekomiteega.

²⁴ Nõukogu soovitus, mis käsitleb taskukohasele kvaliteetsele pikaajalisele hooldusele juurdepääsu.

²⁵ Austria, Belgia, Bulgaaria, Küpros, Tšehhi, Eesti, Hispaania, Prantsusmaa, Horvaatia, Itaalia, Leedu, Läti, Poola, Portugal, Rumeenia, Rootsi, Slovakkia, Sloveenia.

Riigipõhised ülevaated on näidanud järgmist:

- Kõik vaatluse all olnud liikmesriigid astuvad samme, et parandada vananeva elanikkonna kontekstis piisava ja eelarveliselt jätkusuutliku kvaliteetse pikaajalise hoolduse pakkumist. Kuna paljusid teatatud meetmeid ei ole veel rakendatud või need on olnud jõus väga lühikest aega, tuleks jätkata nende tõhususe ja eelarvemõju hindamist. Lisaks on paljud teatatud meetmed suunatud pigem pikaajalise hoolduse süsteemide konkreetsete probleemide lahendamisele kui süsteemsete muudatuste tegemisele.
- Jõupingutused hooldussüsteemide kestlikkuse parandamiseks hõlmavad seadusandlikke muudatusi, mille eesmärk on reguleerida ja käsitleda piirkondlikke erinevusi juurdepääsul (Austria, Eesti) või reformida tervishoiu- ja pikaajalise hoolduse kindlustussüsteemi (Sloveenia). Belgia on kehtestanud õigusraamistikud, mis sisaldavad kulude kasvu standardit ja mille eesmärk on lahendada ebakõla hoolekandeesutuste pakutava hoolduse ja sellise hoolduse vajaduste vahel.
- Teatatud on suuremast keskendumisest eakatele inimestele mõeldud majutuse paremale kvaliteedile ja alternatiivsetele majutusvormidele, sealhulgas kavandatud investeeringute kaudu, et edendada üleminekut hoolekandeesutustes osutatavalt hoolduselt kogukonnapõhisele hooldusele (Austria, Belgia, Sloveenia); riiklike kvaliteedistandardite ettevalmistamise (Sloveenia) või koduhoolduse miinimumstandardite kehtestamise kaudu, samuti suuniste ja määratluste väljatöötamise kaudu keskvalitsuste ja kohalike omavalitsuste vastavate rollide jaoks (Eesti). *Kogukonnaõed*, kes on määratud kesksseteks kontaktisikuteks ja kelle ülesanne on hõlbustada inimeste ja hooldusteenuste osutajate vahelist suhtlust, täidavad olulist rolli Austria jõupingutustes.

- Rõhutati tööjõuga seotud probleeme (Austria, Belgia) ning nende lahendamiseks võetakse meetmeid, et toetada õenduse ja hoolduse esmaõppes osalevaid inimesi, suurendatakse pikaajalise hoolduse sektori töö atraktiivsust (Austria) ning võetakse täiendus- ja ümberõppemeetmeid (Eesti) ja pakutakse mitteametlikele hooldajatele mitmes vormis toetust. Erilist tähelepanu pööratakse ka digitaliseerimise ja muude uuenduslike lahenduste potentsiaalile.

b. Pikaajalise hoolduse valdkonna temaatilise arutelu tulemused

Selle poliitikavaldkonna temaatilist arutelu raamis ettekanne uuringu „*Pikaajalise hoolduse sotsiaalkaitse mudelid ELis*“ kohta. Uuringus uuritakse ametlike teenuste levimust võrreldes mitteametliku hoolduse kasutamisega ning riikliku sekkumise erinevaid viise (rahalised hüvitised ja teenused). Uuringus leiti, et pikaajalise hoolduse vajadusi kõige paremini täitvad mudelid on need, mis tuginevad tugevale avalike teenuste pakkumisele, kusjuures oluline roll on mitterahalise toe pakkumisel. Spektri teises otsas on piiratud riiklik sekkumine seotud madala katvuse määradega ning vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse suurenenud ohuga vanemate inimeste puhul, kellel on pikaajalise hoolduse vajadused.

Sellega seoses keskenduti sotsiaalkaitsekomitees peetud temaatilises arutelus taskukohastele ja kvaliteetsetele pikaajalise hoolduse teenustele juurdepääsu tagamisele, võttes samal ajal arvesse vajadust kestlikkuse järele, ning tasakaalule ametlike hooldusteenuste ja mitteametliku hoolduse vahel.

- Hoolimata pikaajalise hoolduse riiklike süsteemide heterogeensusest Euroopas, kus pikaajalise hoolduse korraldus, osutamine ja rahastamine on liikmesriigiti väga erinev, esineb endiselt ühiseid probleeme seoses juurdepääsu, taskukohasuse, kvaliteedi ja tööjõuga.

- Nende probleemide lahendamiseks on vaja erinevaid reforme. Võttes arvesse pikaajalise hoolduse tugevaid seoseid sotsiaalkaitse, tervishoiu ja tööhõivega, on vaja ulatuslikke ja valdkondadevahelisi meetmeid. Poliitikameetmete kombinatsiooni vajalike koostisosadena nimetati ennetavaid lähenemisviise ja varajast sekkumist, pikaajalise hoolduse ja esmatasandi tervishoiu integreerimist ning pikaajalise hoolduse teenuste paremat suunamist inimkesksete lähenemisviiside kaudu.
- See, kas rahuldatakse kasvav nõudlus pikaajalise hoolduse järele, sõltub suurel määral piisava arvu koolitatud hooldajate olemasolust. Muutused perestruktuuris ja naiste suurem osalemine tööjõus toovad tõenäoliselt kaasa mitteametliku hoolduse kättesaadavuse vähenemise. Hoolimata märkimisväärsest töökohtade loomise potentsiaalist, iseloomustavad pikaajalist hooldust praegu halvad töötingimused, madalad palgad ja personali suur voolavus. Sellega seoses peeti peamiseks valdkonnaks, kus on vaja tegutseda, hooldussektori atraktiivsuse suurendamist, sealhulgas paremate töötingimuste ja kõrgema palga ning koolituse kaudu. Mitteametlike hooldajate vajaduste rahuldamiseks võib olla vaja võtta täiendavaid meetmeid, nagu hoolduskrediidi andmine, vaimse tervise alane toetus ja asendushoolduse võimaldamine. Kuna suurem osa töötajatest ja mitteametlikud hooldajad on naised, toetatakse sektori töötingimuste parandamise meetmetega ka soolist võrdõiguslikkust.
- Samuti on vaja võtta meetmeid, et tagada abivajajatele juurdepääs hooldusele ilma põhjendamatu rahalise koormuseta. Selleks astuvad mitu riiki samme ametliku pikaajalise hoolduse sisseseadmiseks osana oma sotsiaalkaitsesüsteemist. Ilma selle kaitseta on pikaajalise hoolduse kogukulud paljudele eurooplastele üle jõu käivad.

- Liikmesriigid teevad ka jõupingutusi hooldusteenuste kulutõhususe suurendamiseks, sealhulgas uute tehnoloogiate kasutamise ning varajase sekkumise ja ennetusmeetmetele keskendumise kaudu. Riiklike reformikavade oluline osa on õige tasakaalu tagamine hoolekandeesutuste mudeli ja oma kogukonnas vananemise strateegiate (sealhulgas koduhoolduse ja kogukonnapõhise) hoolduse vahel. See võib avaldada positiivset mõju üksikisikute heaolule, suurendades samal ajal kulutõhusust. Samal ajal eeldatakse, et Euroopa elanikkonna vananemine toob kaasa põdurate eakamate inimeste osakaalu suurenemise ja sellest lähtuvalt ka suurema vajaduse hoolekandeesutustes pakutava hoolduse järele, nii et tuleb hoolikalt hinnata tulevase vajadusi tagamiseks, et asutused täidavad oma kohustused eakate ees.
- Arvamuste vahetus kinnitas ka vajadust parandada andmete kvaliteeti ja kättesaadavust, et võimaldada kavandada tõhusaid poliitikaid ja meetmeid vananeva elanikkonna pikaajalise hoolduse vajaduste rahuldamiseks. Sel eesmärgil jätkab sotsiaalkaitsekomitee oma näitajate töörühma kaudu koostööd komisjoniga, et töötada välja ELi ühised näitajad pikaajalise hoolduse kohta ja eelkõige luua näitajate raamistik, millega jälgida taskukohasele kvaliteetsele pikaajalisele hooldusele juurdepääsu käsitleva nõukogu soovitusel rakendamist.

Lisad:

- 1. Tööhõivekomitee 2023. aasta riigipõhiste läbivaatamiste tulemused**
- 2. Sotsiaalkaitsekomitee 2023. aasta riigipõhiste läbivaatamiste tulemused**
- 3. Tööhõivekomitee ja sotsiaalkaitsekomitee ühiste 2023. aasta riigipõhiste läbivaatamiste tulemused**